

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 1). С. 188-193.

УДК 342.72:37.014.12:37.017

ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ ОСВІТИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ

Кулініч О. О.

*Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

У статті розкривається роль та значення освіти з метою визначення місця і ролі права на освіту в системі прав і свобод людини і громадянина. Стаття присвячена дослідженню освіти як обов'язкового елемента розвитку кожної особистості, її культурного розвитку та благополуччя.

Ключові слова: освіта, право на освіту, права та свободи людини і громадянина, культура, виховання.

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільного розвитку, в умовах реформування економічної та політичної системи, модернізації усіх сфер сучасного життя питання освіти набувають особливого значення.

Освіта є однією з найважливіших сфер суспільного життя, оскільки є необхідним елементом переходу нашої країни до постіндустріального типу організації, що допоможе посісти гідне місце серед прогресивних держав світу.

Право на освіту за своїм змістом є складовою частиною всебічного розвитку людини, а всебічний розвиток людини, в свою чергу, стає на сьогодні не тільки вищою метою кожної особистості, а й основним елементом становлення та формування нового порядку в громадянському суспільстві та правовій державі. У зв'язку з цим вивчення питань прав людини, в тому числі і права людини на освіту, є важливим завданням як у теоретичному, так і в практичному плані.

Стан дослідження. Проблема прав і свобод людини і громадянина, зокрема право на освіту, зараз перебуває під увагою багатьох правознавців. Дослідження окремих теоретичних аспектів права на освіту здійснювали такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як С. Богачов, В. Боняк, Т. Гусєва, О. Калпинська, І. Нікітіна, Н. Ракша, В. Рибаківа, К. Романенко, М. Смірнова, О. Теплякова, Ю. Тихомиров, І. Тяпкіна [1 – 8] та ін. Однак деякі теоретичні проблеми, пов'язані з правом на освіту, в юридичній науці поки що не були предметом ґрунтовного дослідження.

Тому існує потреба у поглибленому дослідженні існуючих в науковій літературі підходів до визначення поняття освіти, а також в розгляді ролі та значення освіти як важливого фактору економічного, соціального та духовного прогресу суспільства, необхідної умови розвитку кожної особистості, її культурного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Освіта – вельми об'ємне соціально-політичне та багатоаспектне юридичне явище. Термін «освіта» використовується в багатьох галузях юридичної, соціологічної, філософської, педагогічної та інших наук.

У філософській традиції, особливо за гегелівським пізнанням, під терміном «освіта» розуміють зміст, який є близьким традиційному застосуванню слова «культура» в сенсі культивування людини, а також понять «формування», «формація», «генезис», охоплюючи як процес, так і результат. За Г. Гегелем, перетворення здібностей дозволяє людині долати не тільки природну, але й індивідуальну обмеженість, піднімає людину до «загального». Крім того, Г. Гегель зазначав, людина не володіє інстинктивно тим, чим вона повинна володіти, їй належить це набути. За цим положенням, він вважав, засноване право на освіту [9, с. 207].

Поняття освіти може бути порівняне із культурою виховання, що припускає вихід індивіда за рамки природних потреб, звільнення від природної обмеженості. І. Кант під вихованням розумів догляд (піклування, утримання), дисципліну, витримку і навчання разом із освітою. Навчання розглядалося ним як позитивна частина виховання [10, с. 399 – 400]. Таким чином, у філософській думці освіта розглядається як елемент культури виховання індивіда, під час якого відбувається культивування людини.

В економіці під освітою часто розуміють сукупність освітньо-виховних установ, що характеризується як самостійна економічна система [11, с. 17].

В соціології освіта нерідко визначається як формальний процес, на основі якого суспільство передає цінності, навички, знання від однієї людини або групи людей іншим людям [12, с. 427]. Таким чином, в соціологічному плані освіта розглядається як певний формальний процес соціалізації особистості, під час якого відбувається передача набутих знань та навичок від одного покоління іншому.

Слід зазначити, що у педагогічній науці поняттю освіти приділялася значна увага. В науково-педагогічний обіг поняття «освіта» введено І. Песталоцці (1746 – 1827 рр.). У його працях спостерігається великий вплив Ж. Руссо, особливо ідея зосередження головної уваги на особі вихованця як центральної точки всіх виховних дій. Освіту та виховання І. Песталоцці розглядав як основний засіб перебудови суспільства на розумних і справедливих засадах [13].

Оскільки у педагогіці приділяли значну увагу розгляду освіти та її сутності, науковцями у цій галузі робилися спроби визначити, що є «освітою». Так, за педагогічним словником, «освіта» – це процес і результат засвоєння певної системи знань в інтересах людини, суспільства і держави, що супроводжуються констатацією досягнення громадянином (того, хто навчається) встановлених державою освітніх рівнів (цензів) [14, с. 92].

Буквальний зміст терміна «освіта» – «формування образу». Це поняття включає в себе спосіб відтворення дійсності, формування і сприйняття існуючих явищ, цінностей на рівні почуттів і відносин до них. Багато в чому це визначення схоже з терміном «виховання», тому термін «освіта» в цьому сенсі використовувався для позначення цілісного виховного процесу [15, с. 14 – 15]. На підставі цього можна констатувати, що термін «освіта» включає в себе навчання і виховання, що є обов'язковими елементами в досягненні результатів на шляху до культивування людини. Таким чином, розуміння освіти схематично можна показати так:

Виходячи з аналізу наукових поглядів представників педагогічної науки, можна визначити освіту як систему педагогічних технологій, інформаційних засобів, а та-

кож професійних знань і вмінь, що включає в себе процес навчання і освіти особистості, які набуваються в інтересах суспільства, держави і самої особи [16, с. 17]. Таким чином, знання та вміння, які набуваються особою під час навчання, здобуття освіти, відіграють значну роль не тільки для самої особи, а й для всього суспільства, держави, оскільки від загального рівня освіченості громадян відбувається соціальний та культурний розвиток держави, визначається рівень життя в певному суспільстві.

Найбільш важливим у засвоєнні поняття освіти є юридичний аспект, оскільки навчання і виховання як складові освіти повинні здійснюватися за допомогою певних засобів і методів, де вирішальна роль належить державі і праву.

Феномен «освіта» О. Калпинська пропонує розглядати у двох аспектах – як систему і як процес. Як система освіта складається з нормативних актів, що регламентують порядок формування та функціонування освітніх установ, визначають основні напрями освітньої політики, освітніх установ, відносин у сфері освіти. Як процес освіта являє собою складне (як з точки зору суб'єктного складу, так і з точки зору освітніх циклів) ставлення, в рамках якої одні суб'єкти надають освітні послуги, а інші суб'єкти цими послугами користуються [15, с. 14].

В юридичній літературі існує розуміння освіти як процесу, в ході якого відбувається передача від покоління до покоління знань всіх тих духовних багатств, які здобуло людство, засвоєння результатів суспільно-історичного пізнання, відображеного в науках про природу, в суспільстві, техніці і мистецтві, а також оволодіння трудовими навичками і вміннями. Це необхідна умова підготовки до життя і праці, основний засіб залучення людини до культури і оволодіння нею; фундамент розвитку культури [17, с. 25]. Наведене визначення освіти має комплексний характер і найбільш повно розкриває особливості освіти. Однак слід зазначити, що така позиція існує, але як зазначає В. Рибаківа, наведене вище визначення, хоча і є вірним в принципі, але не може бути базовим в юриспруденції, оскільки оперує вельми загальними категоріями. Неможливо описати юридичною мовою такі поняття, як «духовні багатства», «результати суспільно-історичного пізнання» і т.п. [5, с. 16 – 17].

Тому в юридичному аспекті поняття освіти доцільно розглядати відповідно до чинного законодавства в досліджуваній сфері. Отже, у Законі України «Про освіту» зазначається, що освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі

інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [18].

Таким чином, на підставі проведеного аналізу з урахуванням філософського, соціологічного, педагогічного тощо підходів до визначення терміну «освіта», маємо можливість констатувати, що освіта розглядається як система професійних знань та вмінь, що включає в себе процес навчання і виховання особистості, які набуваються як в інтересах всього суспільства та держави, так і самої особи.

Висновки. Виходячи з вищезазначеного, необхідно зауважити, що у системі прав і свобод людини і громадянина право кожної людини на освіту займає важливе місце. Кожна держава, виходячи з виняткової значущості освіти для розвитку культурного, соціального та економічного потенціалу країни, проголошує галузь освіти однією з пріоритетних.

Будь-яка освітня діяльність є важливим елементом розвитку культури, відтворення інтелектуального та економічного розвитку суспільства, запорукою у зміцненні й утвердженні України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави. Освітня сфера стає на сьогодні стратегічно важливим фактором розвитку держави. Тому для сучасної правової та соціальної держави освіта повинна стати обов'язковою умовою існування, розвитку не тільки окремої особистості, а й взагалі для всієї країни, оскільки рівень освіченості усіх громадян є головним чинником політичного, економічного, соціального, культурного та іншого прогресу суспільства.

Список літератури:

1. Богачов С. В. Теоретико-правові засади правової освіти в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Богачов Сергій Валерійович. – К., 2010. – 227 с.
2. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / В. О. Боняк. – Київ, 2005. – 20 с.
3. Никитина И. Ф. Конституционно-правовые основы высшего профессионального образования в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Никитина Инна Филипповна. – Пенза, 2005. – 169 с.
4. Ракша Н. С. Адміністративно-правове забезпечення права громадян на освіту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. С. Ракша. – Львів, 2007. – 20 с.
5. Рыбакова В. В. Конституционное право на общее образование в Российской Федерации : Проблемы теории и практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Рыбакова Вероника Владимировна. – Екатеринбург, 2005. – 218 с.
6. Смирнова М. В. Конституционное право на образование и гарантии его реализации в негосударственных общеобразовательных учреждениях : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Смирнова Мария Владимировна. – Москва, 2006. – 201 с.
7. Конституционное право на среднее и высшее профессиональное образование в России: история возникновения и правовое регулирование / И. В. Тяпкина. – Санкт-Петербург : ГУАП, 2008. – 87 с.
8. Тяпкина И. В. Правовой механизм реализации конституционного права на образование в средних и высших профессиональных учебных заведениях в России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Тяпкина Ирина Вадимовна. – Москва, 2009. – 238 с.
9. Гегель Г. В. Ф. Философия права / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.
10. Кант И. Собрание в 8-ми т. / И. Кант. – М. : ЧОРО, 1994. – Т. 8. – 718 с.
11. Ключков А. В. Система народного образования как фактор всестороннего развития личности / А. В. Ключков. – Куйбышев, 1992. – 112 с.
12. Смелзер Н. Социология : учебное пособие / Н. Смелзер. – М. : Феникс, 1992. – 688 с.
13. Йоганн Генріх Песталотці / Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>

14. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 176 с.
15. Калпинская О. Е. Право на образование и механизм его реализации в системе МВД России : Теоретико-прикладной аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Калпинская Ольга Евгеньевна. – Санкт-Петербург, 2005. – 193 с.
16. Брюхина Е. Р. Право на труд и право на образование: регулирование отношений по профессиональной переподготовке работников в России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Брюхина Евгения Рафиковна. – Пермь, 2007. – 215 с.
17. Волохова Е. Д. Понятие и содержание конституционного права на образование / Е. Д. Волохова // Право и образование. – 2002. – № 3. – С. 22 – 32.
18. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.

Кулинич О. А. Содержание и значение образования в условиях развития современного общества и государства / О. А. Кулинич // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 188-193.

В статье раскрывается роль и значение образования с целью определения места и роли права на образование в системе прав и свобод человека и гражданина. Статья посвящена исследованию образования как обязательного элемента развития каждой личности, ее культурного развития и благополучия.

Ключевые слова: образование, право на образование, права и свободы человека и гражданина, культура, воспитание.

THE NATURE AND IMPORTANCE OF EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF MODERN SOCIETY AND THE STATE

Kulinich O. A.

State university «Zaporizhzhya National University», Zaporozhye, Ukraine

At the present time of social development, in terms of reforming the economic and political system, modernize all spheres of modern life on education are particularly important.

Education is one of the most important spheres of social life, as a necessary element of the state. Education is the main factor leading political, economic, social and cultural progress, as it is an essential instrument of effective management and the development of modern legal and social state.

The aim of education is the full development of the human personality and the highest values of society, the formation of citizens, enriching intellectual and cultural potential of the people, raising the educational level of the people, providing qualified professionals.

The right of everyone to education has an important place in the system of rights and freedoms. Every state, based on the exceptional importance of education for the development of cultural, social and economic potential of the country, proclaiming education a priority sector.

Any educational activity is an important part of cultural reproduction intellectual and economic development of society, the key to strengthening and consolidation of Ukraine as a sovereign, independent, democratic, social and legal state. The educational sector is currently strategically important factor in development. Therefore, in modern legal and social state education should be a prerequisite for existence of not only the individual, but in general throughout the country, as the level of education of all citizens is a key factor in the political, economic, social, cultural and other social progress.

The article is devoted to the study of education as an essential element of every person, its cultural development and prosperity. The article describes the role and importance of education in order to determine the place and role of the right to education in the system of rights and freedoms of man and citizen.

Key words: education, right to education, rights and freedoms of man and citizen, culture, education.

Spisok literaturi:

1. Bogachov S. V. Teoretiko-pravovi zasady pravovoyi osviti v Ukraini : dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.01 / Bogachov Sergiy Valeriyovich. – K., 2010. – 227 s.
2. Bonyak V. O. Konstitutsiynе pravo lyudini i gromadyanina na osvitu ta yogo zabezpechennya v Ukraini : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yurid. nauk : spets. 12.00.02 «Konstitutsiynе pravo» / V. O. Bonyak. – Kyiv, 2005. – 20 s.

3. Nikitina I. F. Konstitutsionno-pravovyye osnovy vysshego professionalnogo obrazovaniya v Rossiyskoy Federatsii : dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.02 / Nikitina Inna Filippovna. – Penza, 2005. – 169 s.
4. Raksha N. S. Administrativno-pravove zabezpechennya prava gromadyan na osvitu : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yurid. nauk : spets. 12.00.07 «Teoriya upravlinnya; administrativne pravo i protses; finansove pravo; informatsiynе pravo» / N. S. Raksha. – Lviv, 2007. – 20 s.
5. Rybakova V. V. Konstitutsionnoe pravo na obshchee obrazovanie v Rossiyskoy Federatsii : Problemy teorii i praktiki : dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.02 / Rybakova Veronika Vladimirovna. – Ekaterinburg, 2005. – 218 s.
6. Smirnova M. V. Konstitutsionnoe pravo na obrazovanie i garantii ego realizatsii v negosudarstvennykh obsheobrazovatelnykh uchrezhdeniyah : dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.02 / Smirnova Mariya Vladimirovna. – Moskva, 2006. – 201 s.
7. Konstitutsionnoe pravo na srednee i vysshee professionalnoe obrazovanie v Rossii: istoriya vozniknoveniya i pravovoe regulirovanie / I. V. Tyapkina. – Sankt-Peterburg : GUAP, 2008. – 87 s.
8. Tyapkina I. V. Pravovoy mekhanizm realizatsii konstitutsionnogo prava na obrazovanie v srednih i vysshikh professionalnykh uchebnykh zavedeniyah v Rossii : dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.02 / Tyapkina Irina Vadimovna. – Moskva, 2009. – 238 s.
9. Gegel G. V. F. Filosofiya prava / G. V. F. Gegel. – M. : Myisl, 1990. – 524 s.
10. Kant I. Sobranie v 8-mi t. / I. Kant. – M. : ChORO, 1994. – T. 8. – 718 s.
11. Klovkov A. V. Sistema narodnogo obrazovaniya kak faktor vsestoronnego razvitiya lichnosti / A. V. Klovkov. – Kuybyishev, 1992. – 112 s.
12. Smelzer N. Sotsiologiya : uchebnoe posobie / N. Smelzer. – M. : Feniks, 1992. – 688 s.
13. Yohann Genrih Pestalotsti / Vikipediya [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://uk.wikipedia.org>
14. Kodzhaspirova G. M. Pedagogicheskii slovar: dlya stud. vyssh. i sred. ped. ucheb. zavedeniy / G. M. Kodzhaspirova, A. Yu. Kodzhaspirov. – M. : Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2003. – 176 s.
15. Kalpinskaya O. E. Pravo na obrazovanie i mekhanizm ego realizatsii v sisteme MVD Rossii : Teoretiko-prikladnoy aspekt : dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.01 / Kalpinskaya Olga Evgenevna. – Sankt-Peterburg, 2005. – 193 s.
16. Bryuhina E. R. Pravo na trud i pravo na obrazovanie: regulirovanie otnosheniy po professionalnoy perepodgotovke rabotnikov v Rossii : dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.05 / Bryuhina Evgeniya Rafikovna. – Perm, 2007. – 215 s.
17. Volohova E. D. Ponyatie i sodержanie konstitutsionnogo prava na obrazovanie / E. D. Volohova // Pravo i obrazovanie. – 2002. – № 3. – S. 22 – 32.
18. Pro osvitu : Zakon Ukrayini vid 23 travnya 1991 roku (zi zminami i dopov.) // Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini. – 1991. – № 34. – St. 451.